

bedrijfstakpensioenfonds schoonmaak- en glazenwassersbedrijf

Rapportage Verantwoord Beleggen

Tweede halfjaar 2017

Index

- 1 Inleiding Verantwoord Beleggen
- 2 Uitsluitingsbeleid
- 3 Engagement
- 4 Corporate governance
- 5 Bijlagen

1 Inleiding Verantwoord beleggen

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het Schoonmaak- en Glazenwassersbedrijf (hierna het pensioenfonds) past sinds 2008 instrumenten van verantwoord beleggen toe bij het beheer van haar vermogen. In deze halfjaarlijkse rapportage leest u over de laatste stand van zaken met betrekking tot deze instrumenten en vindt u terug welke activiteiten namens het pensioenfonds zijn ondernomen. Op de website van het pensioenfonds vindt u beleidsdocumenten en rapportages waarnaar in dit rapport wordt verwezen. Deze inleiding geeft een kort overzicht van de achtergrond van verantwoord beleggen.

Wat houdt verantwoord beleggen in?

Het pensioenfonds staat voor een goed en betaalbaar pensioen. Het pensioenfonds is van mening dat verantwoord beleggen bijdraagt aan het realiseren van een goed en betaalbaar pensioen voor huidige en toekomstige generaties. Daarom besteedt het pensioenfonds waar nodig en mogelijk binnen de fiduciaire verantwoordelijkheid aandacht aan ecologische, sociale en governance onderwerpen. Maatschappelijk verantwoord ondernemen door ondernemingen waarin belegd wordt speelt een belangrijke rol.

Wat zijn de uitgangspunten?

Voor het verantwoord beleggen beleid hanteert het pensioenfonds de principes van het Global Compact van de Verenigde Naties als uitgangspunt. Deze principes hebben betrekking op vier hoofdthema's:

- Mensenrechten
- Arbeidsnormen
- Milieu
- Anticorruptie

Het VN Global Compact bestaat uit tien breed geaccepteerde principes (zie bijlage 1). Deze principes vinden hun oorsprong in internationale verdragen zoals de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en principes van de International Labour Organisation (ILO). Het VN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun eigen invloedssfeer kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitvoeren.

Wat doet het pensioenfonds?

Voor het verantwoord beleggen beleid hanteert het pensioenfonds een generieke aanpak waarbij gebruik wordt gemaakt van drie instrumenten:

1. Uitsluiting, van producenten van controversiële wapens;
2. Engagement, het aangaan van de dialoog met ondernemingen;
3. Corporate governance en stemmen op Aandeelhoudersvergaderingen.

De instrumenten, de gemaakte keuzes en de recente ontwikkelingen worden ieder in afzonderlijke hoofdstukken besproken.

Herijking MVB-beleid

Begin 2017 is het MVB-beleid van het pensioenfonds opnieuw vastgesteld. Voorafgaand aan de vaststelling ervan is een intensief proces van herijking doorlopen. Hiervoor is het volgende proces gevolgd:

1. Vaststellen MVB-beliefs
2. Vaststellen MVB-uitgangspunten
3. Vaststellen thematische MVB-speerpunten
4. Vaststellen MVB-ambities
5. Vastleggen bovenstaande
6. Fit-gap analyse beleggingsportefeuille vs. MVB-beleid
7. Bepalen te maken stappen
8. Analyse beleggingsimplicaties van te maken stappen
9. Bekrachtiging nieuw MVB-beleid en MVB-proces

De uitkomsten van dit proces zijn in januari 2017 door het bestuur vastgelegd en bekrachtigd. Het vernieuwde MVB-beleid is in het eerste halfjaar van 2017 volledig geïmplementeerd. Dit betekent dat de instrumenten van engagement, stemmen en uitsluiten volledig zijn toege-

past. In deze rapportage doen wij verslag van de uitvoering van ons beleid.

Reikwijdte van het verantwoord beleggen beleid

Daar waar mogelijk past het pensioenfonds haar verantwoord beleggen beleid toe op de beleggingen. Het verantwoord beleggen beleid van het pensioenfonds is van toepassing op beleggingen in discretionaire mandaten en voor een groot deel ook voor fondsen die worden beheerd door Achmea IM. Het pensioenfonds maakt voor het beheer van haar vermogen, naast Achmea IM, ook gebruik van externe vermogensbeheerders. Wanneer het fonds gebruik maakt van beleggingsfondsen van externe vermogensbeheerders, is het niet altijd mogelijk om een eigen verantwoord beleggen beleid toe te passen.

Aandelen

Per 1 april 2017 zijn de verschillende bestaande regionale fondsbeleggingen voor ontwikkelde markten omgezet naar één discretionair mandaat "MSCI World Developed". Deze portefeuille wordt passief beheerd, maar het eigen uitsluitingsbeleid, mede als stem- en engagementbeleid is volledig toegepast op dit mandaat. De aandelenbeleggingen in opkomende markten zijn vormgegeven in een passief beleggingsfonds "MSCI Emerging Markets". Op dit fonds is het eigen MVB-beleid van het pensioenfonds dan ook niet toepasbaar. Wel is het MVB-beleid van de beheerder van toepassing. Het pensioenfonds wenst in de nabije toekomst verder te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor het beleggen van (een deel) van de aandelenportefeuille via een best-in-class ESG-aanpak.

Vastrentende waarden

Het pensioenfonds heeft voor het merendeel van de vastrentende waarden gekozen voor eigen beleggingsmandaten die beheerd worden door Achmea IM. Op deze mandaten is het uitsluitingsbeleid van het pensioenfonds van toepassing. Dit betekent dat in de bedrijfsleningenportefeuille niet wordt belegd in producenten van controversiële wapens en in structurele schenders van mensenrechten en arbeidsnormen. Daarnaast is ook het eigen engagementbeleid toegepast

op ondernemingen die zich binnen het bedrijfsobligatiemandaat bevinden.

De High Yield beleggingen zijn vormgegeven in een beleggingsfonds, waarop het eigen beleid van het pensioenfonds niet toepasbaar is. De beheerder van dit fonds Achmea IM heeft een MVB-beleid dat in hoge mate overeenkomt met dat van het pensioenfonds. Zo worden controversiële wapens en structurele schenders van het Global Compact uitgesloten voor beleggingen en is eveneens een engagementbeleid toegepast.

Voor staatsobligatiebeleggingen (ontwikkeld als ook opkomend) is het engagement- stem- en uitsluitingsbeleid niet relevant. Het pensioenfonds wenst in de nabije toekomst verder aan de slag te gaan met het onderzoeken van MVB-mogelijkheden voor deze beleggingscategorie.

Alternatieve beleggingen

Het pensioenfonds belegt in het Interpolis Pensioenen Private Equity II fonds. Voor dit fonds worden duurzaamheidscriteria gehanteerd zoals de uitgangspunten van het Global Compact en worden beleggingen in ondernemingen die wapens produceren uitgesloten. Daarnaast wordt in de toekomst bij het selecteren van private equity fondsen uitdrukkelijk rekening gehouden met verantwoord beleggen.

Met betrekking tot de beleggingen in grondstoffen; het pensioenfonds wenst uitdrukkelijk niet te investeren in voedsel en vee gerelateerde grondstoffen. De beleggingen vinden indirect plaats via derivaten (futures). Door middel van deze derivaten wordt blootstelling verkregen aan de prijsverandering van grondstoffen. De potentiële invloed van de investeerders op het prijsniveau en de volatiliteit blijft onduidelijk. Om er zeker van te zijn dat het pensioenfonds voedsel gerelateerde grondstofprijzen niet beïnvloedt, investeert het pensioenfonds niet in dergelijke grondstoffen.

ESG Integratie

Bedrijfsobligaties

Bij het beheer van de bedrijfsobligatieportefeuille van het pensioenfonds wordt op structurele wijze een ESG-integratiestrategie in het beleggingsproces toegepast. Voor alle ondernemingen worden kansen en risico's vanuit een ecologisch, sociaal en goed bestuur (ESG) perspectief betrokken in het beleggingsproces. Hierbij maakt Achmea IM namens het pensioenfonds gebruik van MSCI ESG ratings en research. Op deze manier worden naast financiële- en kredietwaardigheidsanalyses ook duurzaamheidsaspecten in de beoordeling meegenomen. De analyse bestaat eruit dat een passende risicovergoeding op het (ESG)profiel van de onderneming kan worden vastgesteld.

Staatsobligaties

Voor het ontwikkelde markten staatsobligatiemandaat worden bestuurlijke, milieu en sociale risico's waar van toepassing en relevant meegewogen in de kwantitatieve en kwalitatieve landenanalyses. In de bepaling van het risico of een land de uitgeleende hoofdsom en bijhorende rente volledig en op tijd terug kunnen betalen zijn ESG risico's dus meegewogen. Bij het identificeren van deze risico's maken de Achmea IM

portefeuillemanagers gebruik van ESG landenanalyses van de onafhankelijke dataleverancier MSCI ESG Research.

Hoe legt het pensioenfonds verantwoording af?

Transparantie is onafscheidelijk verbonden aan een goed verantwoord beleggen beleid. Het pensioenfonds rapporteert daarom tweemaal per jaar hoe zij de afgelopen periode invulling gaf aan het beleid. Ook rapporteert het pensioenfonds over de wijze waarop instrumenten zijn ingezet op sociale, governance en milieuthema's.

Het pensioenfonds rapporteert via een verantwoord beleggen rapportage. De rapportage is toegankelijk via de website van het pensioenfonds. Daarnaast staan op deze website de volgende documenten:

1. Verantwoord beleggen beleid
2. Uitsluitingsbeleid ten aanzien van controversiële wapens
3. Vote Disclosure Systeem ten aanzien van steminstructies

2 Uitsluitingsbeleid

Er zijn verschillende redenen waarom een pensioenfonds er voor kiest om niet te beleggen in bepaalde ondernemingen. Zo kan het pensioenfonds ervoor kiezen om niet te beleggen in ondernemingen die ongewenst gedrag vertonen of ondernemingen die bepaalde controversiële producten produceren. Wanneer een onderneming betrokken is bij een controversieel product, veelal een kernactiviteit van de onderneming, is een engagement-beleid niet reëel. Het is immers lastig de onderneming over te halen een ander product te produceren. In dat geval hanteert het pensioenfonds op voorhand een uitsluitingsbeleid. Het uitsluitingsbeleid van het pensioenfond richt zich op twee criteria, namelijk producenten van controversiële wapens en structurele schenders van het VN Global Compact.

Definitie controversiële wapens

Voor het pensioenfonds zijn wapens controversieel wanneer deze wapens onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken en geen onderscheid maken tussen burger- en militaire doelen. Ook na afloop van een conflict veroorzaken deze wapens nog op aanzienlijke schaal slachtoffers en ontwrichten deze de maatschappij en de economie. In de praktijk gaat het om de volgende typen wapens:

1. Nucleaire wapens
2. Biologische wapens
3. Chemische wapens
4. Antipersoonsmijnen
5. Clusterbommen

Bij het bepalen van de definitie van controversiële wapens zoekt het pensioenfonds aansluiting bij internationale verdragen die door Nederland zijn ondertekend en bij het beleid van de Nederlandse overheid. Het volledige uitsluitingsbeleid kunt u terugvinden op de website van het pensioenfonds.

Samenstelling uitsluitingslijst

Het onafhankelijke Zweedse onderzoeksbureau Ethix stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens (tabel 1). Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele belegbaar universum. Wanneer het onderzoeksbureau betrokkenheid vaststelt is dat reden tot uitsluiting.

Uitsluiting controversiële wapens

Verbod beleggen in clustermunities

Met betrekking tot het verbod tot beleggen in clustermunities heeft de AFM geïnventariseerd welke ondernemingen per 1 januari 2018 voldoen aan de

criteria geformuleerd in artikel 21a Besluit Marktmissbruik. Uit deze inventarisatie blijkt dat de onderstaande beursgenoteerde ondernemingen in ieder geval onder de wettelijke definitie van een 'verboden onderneming' als bedoeld in artikel 21a Besluit Marktmissbruik vallen. Aan deze lijst van ondernemingen zijn geen toevoegingen gedaan ten opzichte van voorgaand jaar. Zie de volledige lijst in tabel 1.

Veranderingen in de uitsluitingslijst

Op basis van onderzoeksresultaten van ISS-Ethix is er een aantal wijzigingen doorgevoerd in de uitsluitingslijsten. Er is één nieuwe onderneming aange-merkt als producent van nucleaire wapens. Tevens zijn drie ondernemingen verwijderd van de uitsluitingslijst. Deze ondernemingen bleken bij de laatste screening van het universum door ISS-Ethix geen verdere betrokkenheid meer te hebben bij de productie of onderhoud van nucleaire wapens. Zie de wijzigingen in de uitsluitingslijst in tabel 2.

De actuele uitsluitingslijst voor ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapens is op de volgende pagina weergegeven in tabel 3.

Tabel 1: Indicatieve AFM lijst per 1 januari 2018

Onderneming	Land	Clustermunitie
Hanwha Corporation	Zuid Korea	ja
Motovilhinskije Zavody	Rusland	ja
Poongsan Corporation	Zuid Korea	ja
Orbital ATK	Verenigde Staten	ja
Textron	Verenigde Staten	ja

Tabel 2: Veranderingen controversiële wapens

Onderneming	Land	Status
Exelis Inc	Verenigde Staten	Verwijderd
GrafTech Int. Ltd	Verenigde Staten	Verwijderd

Tabel 3: Uitsluitingslijst controversiële wapens 1-1-2018

Onderneming
AECOM
Aerojet Rocketdyne Holdings Inc
Aeroteh SA
Airbus Group SE
Aryt Industries Ltd
Babcock International Group PLC
BAE Systems PLC
Boeing Co/The
Booz Allen Hamilton Holding Corp
BWX Technologies Inc
CACI International Inc
China Shipbuilding Industry Co., Ltd.
Cohort PLC
Constructions Industrielles de la Mediter-
Engility Holdings Inc
Fluor Corp
Fortive Corp
General Dynamics Corp
GP Strategies Corp
Hanwha Corp
Harris Corp
Honeywell International Inc
Huntington Ingalls Industries Inc
Jacobs Engineering Group Inc
L-3 Communications Holdings Inc
Larsen & Toubro Ltd
Leidos Holdings Inc
Leonardo-Finmeccanica SpA

Lockheed Martin Corp
Moog Inc
Motovilihinskie zavody PAO
Northrop Grumman Corp
Orbital ATK Inc
Poongsan Corporation
Poongsan Holdings Corp
Premier Explosives Ltd
Raytheon Co
Rolls-Royce Holdings PLC
S&T Dynamics Co Ltd
S&T Holdings Co Ltd
Safran SA
Serco Group PLC
SGL Carbon SE
Tata Power Co. Ltd.
Textron Inc
Thales SA
Toshiba Corp
Ultra Electronics Holdings PLC
United Technologies Corp
Walchandnagar Industries Ltd

- Per 1 januari 2018 is geen van de ondernemingen in het beleggingsuniversum betrokken bij de productie van biologische- en/of chemische wapens.

Schenders van Global compact principes

Naast producenten van controversiële wapens vindt het pensioenfonds ook dat ondernemingen die op grove en structurele wijze internationaal breed gedragen normen op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en (anti)corruptie schenden moeten worden uitgesloten van het beleggingsuniversum. Het pensioenfonds vindt dat dit gedrag niet past binnen de eigen sector, en wenst deze principes ook terug te laten komen in de wijze waarop men omgaat met schenders in het beleggingsuniversum. Dit doet het pensioenfonds op onderstaande wijze.

Vaststelling uitsluitingen

Voor de discretionaire aandelen- en bedrijfsobligatiemandaten wordt vastgesteld welke ondernemingen de Global Compact principes schenden. Het onafhankelijke onderzoeksbureau ISS-Ethix stelt ieder halfjaar vast welke ondernemingen betrokken zijn bij schendingen van internationale normen. Leidraad hierbij zijn de principes van het Global Compact op het vlak van mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen en anticorruptie. Daartoe bekijkt het onderzoeksbureau het gehele belegbaar universum in de vorm van benchmarks.

Wanneer het onderzoeksbureau heeft geverifieerd dat een onderneming een schending pleegt op één van bovengenoemde principes kan dit aanleiding zijn om met de onderneming in dialoog te gaan. Het pensioenfonds spreekt van een structurele schending wanneer de schending ook na dialoog na ten minste twee jaar nog altijd niet (in voldoende mate) is opgeheven. Dan kan het pensioenfonds overgaan tot uitsluiting van de onderneming. Beleggingen in uitgesloten ondernemingen worden verkocht. Geen nieuwe aandelen of obligaties worden aangekocht zolang de onderneming op de uitsluitingslijst staat. Bij een geverifieerde opheffing van de schending zal de onderneming van de uitsluitingslijst worden verwijderd.

Uitsluiting structurele Global Compact schenders

Per 1 januari 2018 heeft het pensioenfonds wereldwijd 23 ondernemingen (entiteiten) uitgesloten voor beleggingen vanwege structurele schendingen van Global Compact principes. Zie de actuele lijst in tabel 4 voor het complete overzicht..

Tabel 4: Uitsluitingslijst structurele global compact schenders per 1 controversiële wapens per 1 januari 2018

Onderneming
Agrium Inc.
Alstom S.A.
Bank Hapoalim B.M.
Bank Leumi Le-Israel BM
Dexia S.A.
Dongfeng Motor
HeidelbergCement AG
Hewlett Packard Enterprise Co
Incitec Pivot Limited
Mizrahi Tefahot Bank, Ltd.
Potash Corporation of Saskatchewan Inc.
TransCanada Corporation
The AES Corporation
Cintas Corporation
Deutsche Telekom AG
Merlin Entertainments
Prosegur Cia de Seguridad SA
T-Mobile US Inc.
Wal-Mart Stores Inc.
Barrick Gold Corporation
Chevron
Royal Dutch Shell PLC A
Royal Dutch Shell PLC B

3 Rapportage Engagement

Een onderneming is gericht op het maken van winst. Het streven naar winstmaximalisatie kan op bepaalde momenten op gespannen voet staan met internationale richtlijnen voor verantwoord ondernemen, zoals het VN Global Compact. In een context waar ondernemingen deze internationale richtlijnen systematisch schenden wordt gedrag onverantwoord. Onverantwoord gedrag vormt een risico voor winstmaximalisatie op de lange termijn en het is dus in het belang van de onderneming en al haar belanghebbenden dat richtlijnen voor verantwoord ondernemen worden gerespecteerd. Daarom gaat het pensioenfonds de dialoog aan met ondernemingen. Het doel van deze dialoog is het duidelijk stellen van kaders, het ontwikkelen van kennis bij ondernemingen en het definiëren van 'good practices'. Op deze manier draagt het pensioenfonds bij aan het bewaken van het juiste evenwicht en beschermt het haar belangen.

Dialoog en de minimale uitgangspunten

Engagement is het aangaan van de dialoog met ondernemingen. Het is een centraal middel in het verantwoord beleggen beleid van het pensioenfonds. Met het aangaan van de dialoog willen wij schendingen op het vlak van mensenrechten en arbeidsnormen binnen de ondernemingen in onze beleggingsportefeuille proberen op te heffen. Wij focussen onze inspanningen rond de dialoog dan ook op ondernemingen waarvan is vastgesteld of sterke aanwijzingen zijn dat er binnen de bedrijfsvoering of de toeleveringsketen sprake is van schendingen van mensenrechten of arbeidsnormen.

De beginselen van het VN Global Compact vormen een minimaal uitgangspunt voor verantwoord ondernemen. Structurele schendingen van het VN Global Compact vergroten het risico op nadelige gevolgen voor de onderneming, haar directe omgeving zoals lokale gemeenschappen of het milieu en voor andere belanghebbenden. Activiteiten die (mogelijk) leiden tot een schending van de principes van het VN Global Compact staan veelal in de belangstelling van niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en de media en schaden het milieu, lokale gemeenschappen en daarmee de reputatie van de ondernemingen. In de praktijk leiden deze schendingen ook vaker tot rechtszaken, die boetes of het uitbetalen van schadeclaims door de ondernemingen tot gevolg kunnen hebben. Dit zijn directe negatieve financiële effecten, die ook de belangen van aandeelhouders schaden.

Ondernemingen dienen te voorkomen dat zij zich schuldig maken aan structurele schendingen van de beginselen van het VN Global Compact. Mochten zij zich

daaraan wel schuldig maken, dan is het noodzakelijk dat zij deze schendingen opheffen en voorkomen dat de schendingen in de toekomst opnieuw zullen optreden. Dit zijn belangrijke aandachtspunten bij het voeren van een dialoog.

Het pensioenfonds en de dialoog

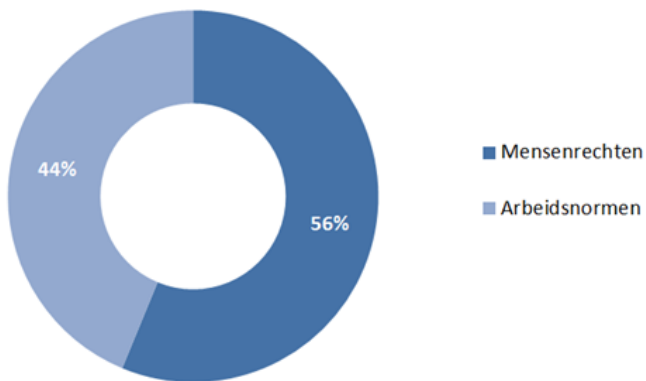
Het pensioenfonds heeft in 2017 een deel van de aandelenbeleggingen omgezet van een fondsoptlossing naar een discretionair mandaat. Dit heeft betrekking op de wereldwijd ontwikkelde markten aandelenportefeuille. Daarnaast heeft het fonds ook een discretionair mandaat voor de bedrijfsobligatieportefeuille. Op deze beide discretionaire mandaten in het volledige MVB-beleid van het pensioenfonds van toepassing. Dit beslaat het uitsluitingsbeleid, stembeleid en engagementbeleid. Voor de aandelen opkomende markten en de High Yield beleggingen is een fondsoptlossing gekozen. Hierop is het eigen uitsluitingsbeleid en stembeleid niet toepasbaar, maar het engagementbeleid wel. Dit betekent dat het engagementprogramma ook op ondernemingen in deze portefeuille wordt toegepast waar mogelijk. Hierbij is het echter niet mogelijk om tot uitsluiting over te gaan indien een dialoog zich niet naar wens ontwikkeld.

Het fonds hanteert een eigen engagementproces, waarbij in gevallen een relatie bestaat met het uitsluitingsproces. Het fonds zal dialoog aangaan met ondernemingen waarin wordt belegd die ongewenst gedrag laten zien. Ongewenst gedrag betekent dat er ofwel sprake is van een vastgestelde schending van Global Compact principes op het vlak van mensenrechten of arbeidsnormen, dan wel dat er grote

aanwijzingen zijn dat de onderneming deze principes in de nabije toekomst zal schenden. In beide gevallen kan de dialoog met de onderneming worden aangegaan. Het engagementbeleid is erop gericht om de (vermeende of geverifieerde) schending op te heffen, bij voorkeur binnen een periode van twee jaar. Voor de uitvoering van het engagementbeleid maken we gebruik van ISS-Ethix. We rapporteren in dit hoofdstuk over de voortgang van de dialoog.

Overzicht 5: Aantal dialogen naar normschending

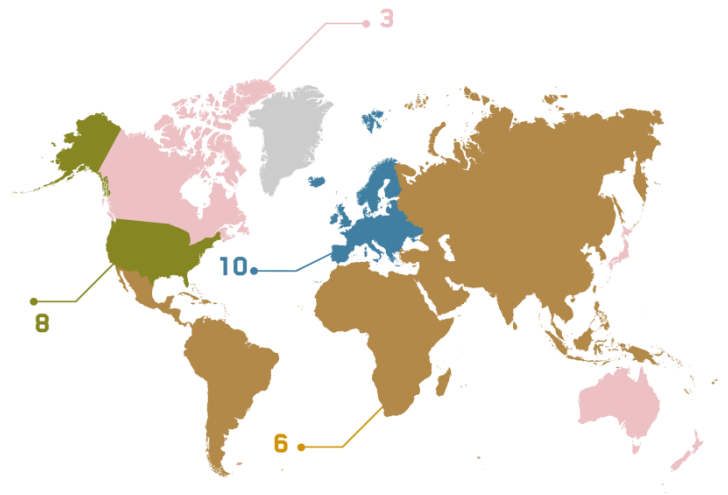

Ondernemingen in engagementprogramma

Het engagementprogramma van het pensioenfonds bestaat per ultimo 2017 uit 27 unieke ondernemingen waarmee 32 dialogen worden gevoerd op de thema's mensenrechten of arbeidsnormen.

De regionale verdeling richt zich grotendeels op de ontwikkelde markten, waarbij er focus ligt op de Europese en Amerikaanse markten. Maar ook zijn wij in gesprek met een aantal ondernemingen in opkomende markten. Zie onderstaand de regionale verdeling van de ondernemingen aanwezig in het engagementprogramma.

Overzicht 6: Regionale verdeling ondernemingen

Het engagementprogramma kent een kwartaalproces, waarbij vier keer per jaar de dialoog wordt opgestart met nieuw geïdentificeerde ondernemingen. Hierdoor zal de omvang van het engagementprogramma gestaag toenemen.

4 Corporate Governance

Corporate governance wordt vaak vertaald met goed ondernemingsbestuur. Het heeft betrekking op de verhoudingen tussen de verschillende organen van de onderneming zoals de raad van bestuur, de raad van commissarissen, aandeelhouders en andere belanghebbenden. Rekenschap, transparantie en toezicht spelen hierbij een centrale rol. Het pensioenfonds belegt onder andere in beursgenoteerde ondernemingen en is daardoor ook aandeelhouder. Door actief gebruik te maken van aandeelhoudersrechten kan het pensioenfonds invloed uitoefenen op de onderneming. Het gaat hierbij om het benoemen van bestuurders, het goedkeuren van jaarstukken en in sommige gevallen kan het zich uitspreken over het beloningsbeleid. Het pensioenfonds doet dit onder andere door deel te nemen aan de besluitvorming op de aandeelhoudersvergadering (stemmen).

Het pensioenfonds als actief aandeelhouder

De Nederlandse Corporate Governance Code schrijft voor dat institutionele beleggers zoals pensioenfonds een beleid moeten hebben ten aanzien van het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen waarin zij beleggen. Daarbij wordt van de institutionele belegger gevraagd om minstens eenmaal per jaar aan te geven hoe invulling wordt gegeven aan het stembeleid. Daarnaast stelt de Corporate Governance Code dat de institutionele belegger minimaal eenmaal per kwartaal moet aangeven hoe hij stemde op de aandeelhoudersvergaderingen. In bijlage 2 vindt u de volledige tekst van de relevante bepalingen voor institutionele beleggers van de Nederlandse Corporate Governance code.

Het pensioenfonds voldoet aan de bepalingen van de Corporate Governance Code. Op de website van het pensioenfonds zijn de volgende documenten te vinden:

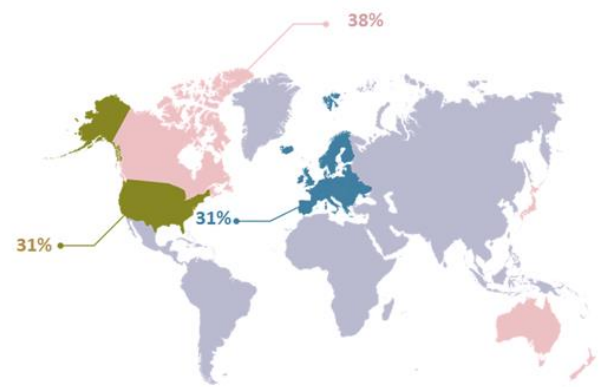
- Stembeleid;
- Stemverslag van de voorgaande kwartalen en het afgelopen jaar;
- Rapportagetool waarbij gerapporteerd wordt hoe historisch gestemd is per aandeelhoudersvergadering.

Stemgedrag Pensioenfonds

De tweede helft van het jaar is relatief rustig omdat de meeste Europese en Amerikaanse aandeelhoudersvergaderingen in de eerste helft van het jaar plaatsvinden. De piek van het aandeelhoudersvergaderingen seizoen in Australië en Nieuw-Zeeland ligt wel in de tweede helft

van het jaar, waar 38% van de totaal gestemde vergadering plaats vond. In het derde en vierde kwartaal vinden daarnaast veel bijzondere aandeelhoudersvergaderingen plaats voor tussentijdse benoemingen van bestuurders of voor de goedkeuring van een fusie of overname. Daarnaast is er wereldwijd een stijgende trend waarneembaar van ingediende aandeelhoudersresoluties. Deze door aandeelhouders ingediende agendapunten hebben veelal betrekking op milieu, maatschappelijke en goed ondernemingsbestuur thema's. Het doel van een dergelijke resolutie is vaak het verbeteren van de transparantie van de onderneming of het beter waarborgen van aandeelhoudersrechten. Wij stemden in de eerste helft van 2017 tijdens **213** vergaderingen op totaal **2.317** agendapunten.

Overzicht 7: Regionale verdeling stemactiviteiten H2 2017

Wij maken bij het uitoefenen van stemrechten gebruik van het stemplatform en analyses van Institutional Shareholder Services (ISS). Achmea IM voert ons stembeleid uit en past voor elke steminstructie het eigen op

maat gemaakte stembeleid toe. Het stembeleid wordt doorlopend geactualiseerd op basis van wereldwijde trends op het gebied van corporate governance, ons stemgedrag bij controversiële agendapunten en overige actualiteiten. Voordat de definitieve stem wordt uitgebracht beschouwen we een selectie van de voorstellen op individuele basis. Het uiteindelijke besluit wordt genomen op basis van de specifieke feiten en omstandigheden van het agendapunt.

Dit betekent dat niet altijd met het management van de onderneming wordt meegestemd. Zo is in de tweede helft van 2017 op 18,4% van alle agendapunten tegen het management gestemd. Het ging hier onder andere om de benoeming van bestuurders van ondernemingen (niet onafhankelijk waar dit wel geëist of gewenst is) en beloningsstructuren (excessief, onvoldoende toegelicht, niet transparant genoeg, of een ontbrekende link met de prestaties van de onderneming). Op aandeelhoudersresoluties over milieu, sociale en governance kwesties wordt ook relatief vaak tegen het management gestemd.

Tabel 8: Overzicht stemactiviteiten in H2 2017

Wereldwijd Aandelen Mandaat	Management	
	Voor	Tegen
Aantal agendapunten		
2.317	81,6%	18,4%

Op onze website kunt via het Vote Disclosure Systeem vinden hoe onze stemleg per onderneming is geweest.

Agenderingsrecht aandeelhouders

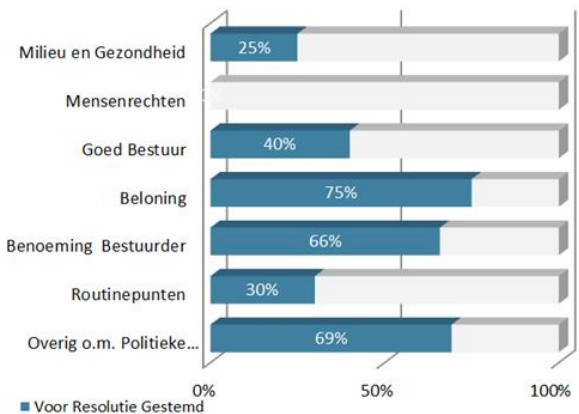
Op aandeelhoudersvergaderingen kunnen aandeelhouders een voorstel agenderen, mits wordt voldaan aan de voorwaarden van het lokaal geldende agenderingsrecht. Deze aandeelhoudersresoluties kunnen onder meer betrekking hebben op de thema's milieu & gezondheid, mensenrechten, goed bestuur. In het afgelopen halfjaar hebben wij **86 aandeelhouders-resoluties** beoordeeld en onze stem uitgebracht. De resoluties hadden de volgende thema's.

Tabel 9: Aandeelhoudersresoluties naar thema

Thema	Aantal
Benoeming Bestuurder	44
Overig	13
Milieu en Gezondheid	8
Goed Bestuur	5
Routinepunten	10
Beloning	4
Mensenrechten	2
Totaal	86

Wij toetsen de afzonderlijke aandeelhoudersvoorstellen op inhoud, wenselijkheid, werkbaarheid en effect. Dat betekent dat wij niet in alle gevallen voor een resolutie zullen stemmen, ook al past deze binnen onze speerpuntthema's. Onderstaand overzicht onze steminstructie per thema voor deze resoluties.

Tabel 10: stemgedrag bij aandeelhoudersresoluties

Op de aandeelhoudersvergadering van Lam Research Corporation werd door een groep aandeelhouders een voorstel geagendeerd waarin de onderneming werd gevraagd beleid op te stellen over de diversiteit in het personeelsbestand. De aandeelhouders stellen dat onderzoek uitwijst dat ondernemingen beter presteren als het

personeel gelijke kansen krijgt, ongeacht het geslacht of etnische achtergrond van de werknemer. De onderneming wordt daarnaast gevraagd te rapporteren over de voortgang op de doelstellingen van haar diversiteitsbeleid. Het pensioenfonds stemde voor, maar van de aanwezige aandeelhouders stemde 53% tegen het voorstel. Daarmee werd niet een meerderheid van stemmen behaald, maar wel een duidelijk signaal afgegeven aan het bestuur van de onderneming.

Aan het bestuur van de Amerikaanse onderneming Oracle werd gevraagd om een rapport op te stellen met een overzicht van de verschillen in beloning tussen mannelijke en vrouwelijke werknemers. Aanvullend werd de onderneming gevraagd om beleid en doelstellingen op te stellen om het verschil in beloning te reduceren, indien er een daadwerkelijk verschil wordt geconstateerd. Ruim 41% van de aandeelhouders steunde dit voorstel, waaronder het pensioenfonds.

Op de aandeelhoudersvergadering van het Canadese Saputo werd een resolutie ingediend om de variabele beloning van bestuurders te koppelen aan de milieu doelstellingen die door de onderneming zijn vastgesteld. Volgens de aandeelhouders die het voorstel indienden ontstaat er op deze manier een juiste prikkel voor het bestuur om de doelstellingen in het milieubeleid te behalen. In totaal stemde 24% van de aanwezige aandeelhouders voor, waaronder het pensioenfonds..

Corporate Governance ontwikkelingen

Eumedion speerpuntenbrief 2018

Op 9 oktober heeft Eumedion, het platform voor corporate governance en duurzaamheid voor institutionele beleggers, haar jaarlijkse speerpuntenbrief aan Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen verzonden. Deze speerpunten zullen worden besproken tijdens de jaarlijk-

se dialoog met de onderneming en op de aandeelhoudersvergadering. Het eerste speerpunt betreft een verzoek aan de onderneming om te rapporteren over haar inzet op het bereiken van van de Sustainable Development Goals, die in 2015 door de Verenigde Naties zijn opgesteld. Het tweede speerpunt heeft betrekking op de kansen en de risico's van technologische veranderingen voor het verdienmodel, de strategie en de stakeholders van de onderneming. De speerpuntenbrief 2018 kan worden gedownload via <http://bit.ly/2z3CBUt>

Hogere drempels voor indienen aandeelhoudersvoorstellen in Verenigde Staten

De afgelopen jaren is het aantal ingediende en geagendeerde resoluties door aandeelhouders toegenomen in de Verenigde Staten. Recent heeft het huis van afgevaardigden echter nieuwe wetgeving opgesteld, waardoor de agenderingsdrempel wordt verhoogd. Indien de Senaat het voorstel goedkeurt, dient een aandeelhouder gedurende een periode van 3 jaar minimaal 1% van het uitstaande aandelenkapitaal in portefeuille te hebben gehouden. Momenteel geldt een drempel van een periode van 1 jaar en een ten minste 2.000 US Dollar in aandelen van de onderneming.

Aanvullend publiceerde de Amerikaanse Securities and Exchange Commission (SEC) in november een aangescherpte richtlijn waaraan een aandeelhoudersresolutie inhoudelijk moet voldoen om van 'significant' belang te zijn. Een onderneming kan op basis hiervan een door aandeelhouders ingediende resolutie afwijzen, waarna de SEC een definitief oordeel geeft over het wel of niet agenderen van de resolutie. Institutionele beleggers vrezden dat op basis van deze richtlijn het eenvoudiger wordt voor ondernemingen om een door aandeelhouders ingediend voorstel niet te agenderen.

Bijlage 1

Uitgangspunten van de Global Compact van de Verenigde Naties

Het VN Global Compact verlangt van bedrijven dat zij binnen hun invloedssfeer een aantal kernwaarden op het gebied van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anticorruptie omarmen, ondersteunen en uitoefenen. Bedrijven die het VN Global Compact initiatief onderschrijven, verbinden zich ertoe de onderstaande doelstellingen en waarden te steunen bij het uitvoeren van hun activiteiten:

Mensenrechten

- 1e principe: Bedrijven dienen binnen de eigen invloedssfeer de internationaal vastgelegde mensenrechten te ondersteunen en te respecteren; en
- 2e principe: er voor te zorgen dat zij niet medeplichtig zijn aan schendingen van de mensenrechten.

Arbeidsnormen

- 3e principe: Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven;
- 4e principe: alle vormen van verplichte en gedwongen arbeid te elimineren;
- 5e principe: zich in te spannen voor de effectieve afschaffing van kinderarbeid; en
- 6e principe: discriminatie met betrekking tot werk en beroep te bestrijden.

Milieu

- 7e principe: Bedrijven dienen het voorzichtigheidsbeginsel te hanteren met betrekking tot milieukwesties;
- 8e principe: initiatieven te ondernemen om grotere verantwoordelijkheid op milieugebied te bevorderen; en
- 9e principe: de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.

Anticorruptie

- 10e principe: Bedrijven dienen alle vormen van corruptie, inclusief afpersing en omkoping, tegen te gaan.

De principes van het Global Compact zijn gebaseerd op internationale verdragen, onder andere afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens, de verklaring van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) inzake de fundamentele arbeidsrechten, en van de verklaring van Rio met betrekking tot milieu en ontwikkeling.

Bijlage 2

Bepalingen Nederlandse Corporate Governance Code

IV.4 Verantwoordelijkheid institutionele beleggers

Verantwoordelijkheid van institutionele beleggers

Principe Institutionele beleggers handelen primair in het belang van hun achterliggende begunstigden of beleggers en hebben een verantwoordelijkheid jegens hun achterliggende begunstigden of beleggers en de vennootschappen waarin zij beleggen om op zorgvuldige en transparante wijze te beoordelen of zij gebruik willen maken van hun rechten als aandeelhouder van beursvennootschappen.

Best practice bepalingen

- IV.4.1 Institutionele beleggers (pensioenfondsen, verzekeraars, beleggingsinstellingen, vermogensbeheerders) publiceren jaarlijks in ieder geval op hun website hun beleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht op aandelen die zij houden in beursvennootschappen.
- IV.4.2 Institutionele beleggers doen jaarlijks op hun website en/of in hun jaarverslag verslag van de uitvoering van hun beleid ten aanzien van het uitoefenen van het stemrecht in het betreffende boekjaar.
- IV.4.3 Institutionele beleggers brengen tenminste eenmaal per kwartaal op hun website verslag uit of en hoe zij als aandeelhouders hebben gestemd op de algemene vergaderingen van aandeelhouders.

Verantwoordelijkheid van aandeelhouders

Principe Aandeelhouders gedragen zich ten opzichte van de vennootschap, haar organen en hun medeaandeelhouders naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid. Hieronder valt de bereidheid om een dialoog met de vennootschap en medeaandeelhouders aan te gaan.

Best practice bepaling

- IV.4.4. Een aandeelhouder oefent het agenderingsrecht slechts uit nadat hij daaromtrent in overleg is getreden met het bestuur. Wanneer een of meer aandeelhouders het voornemen heeft de agendering te verzoeken van een onderwerp dat kan leiden tot wijziging van de strategie van de vennootschap, bijvoorbeeld door het ontslag van één of meer bestuurders of commissarissen, wordt het bestuur in de gelegenheid gesteld een redelijke termijn in te roepen om hierop te reageren (de responstijd). Dit geldt ook voor een voornemen als hiervoor bedoeld dat strekt tot rechterlijke machtiging voor het bijeenroepen van een algemene vergadering op grond van artikel 2:110 BW. De betreffende aandeelhouder respecteert de door het bestuur ingeroepen responstijd in de zin van best practice bepaling II.1.9.
- IV.4.5. Een aandeelhouder stemt naar zijn eigen inzicht. Van een aandeelhouder die gebruikt maakt van stemadviezen van derden wordt verwacht dat hij zich een eigen oordeel vormt over het stembeleid van deze stemadviseur en de door deze verstrekte stemadviezen.
- IV.5.5. Indien een aandeelhouder een onderwerp op de agenda heeft laten plaatsen, licht hij dit ter vergadering toe en beantwoordt hij indien nodig vragen hierover.